

OSNOVE ELEKTROTEHNIKE

13. Trofazni sustavi

© Sveučilište u Zagrebu · Fakultet elektrotehnike i računarstva
Zavod za osnove elektrotehnike i električka mjerenja

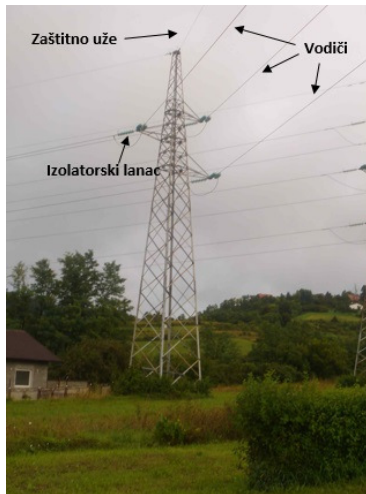
Ovo djelo je dano na korištenje pod licencom [Creative Commons Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0 Hrvatska](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/hr/).

O trofaznim sustavima

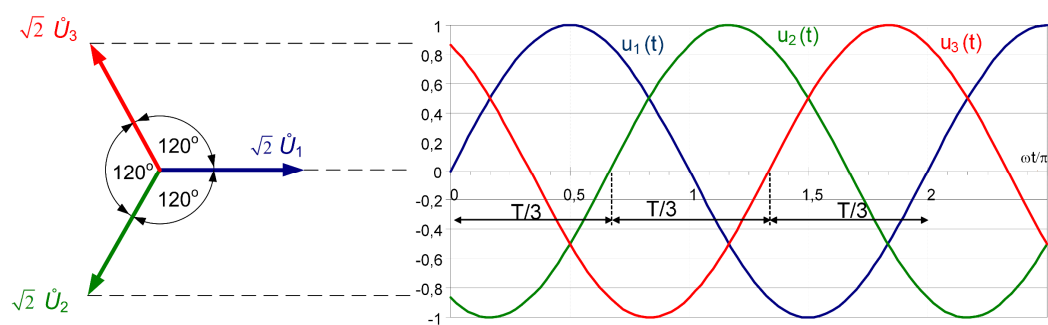
- Trofazni sustavi izmjeničnih napona imaju u proizvodnji, prijenosu i raspodjeli električne energije prednosti u odnosu na jednofazne sustave:
  - Prijenos iste snage s manjim brojem vodiča
  - Prijenos snage koja je u vremenu konstantna: $p(t) = \text{konst.}$
- Simetrični trofazni sustavi:
  - Jednaki iznosi svih veličina (naponi, impedancije, struje)
  - Jednaki fazni pomaci između veličina (između napona pojedinih faza i između struja pojedinih faza)
- Trofazni sustav napona:
  - iz tri nezavisna naponska izvora generiraju se tri napona iste frekvencije i istog efektivnog iznosa, međusobno pomaknuta za 120° , odnosno za trećinu periode

Prikaz stupa jednosistemskog i dvosistemskog dalekovoda

Vektorski prikaz trofaznog sustava

- Oznake za pojedine izvore (faze) su:
  - 1, 2, 3 (oznake prema IEC su: L1, L2, L3)

Naponi izvora u trofaznom sustavu

- Naponi izvora su:

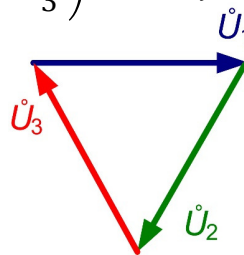
$$u_1(t) = \sqrt{2} \cdot U_f \sin(\omega t) \quad ; \quad \dot{U}_1 = U_f \angle 0^\circ$$

$$u_2(t) = \sqrt{2} \cdot U_f \sin\left(\omega t - \frac{2\pi}{3}\right) \quad ; \quad \dot{U}_2 = U_f \angle -120^\circ$$

$$u_3(t) = \sqrt{2} \cdot U_f \sin\left(\omega t - \frac{4\pi}{3}\right) = \sqrt{2} \cdot U_f \sin\left(\omega t + \frac{2\pi}{3}\right) \quad ; \quad \dot{U}_3 = U_f \angle -240^\circ = U_f \angle 120^\circ$$

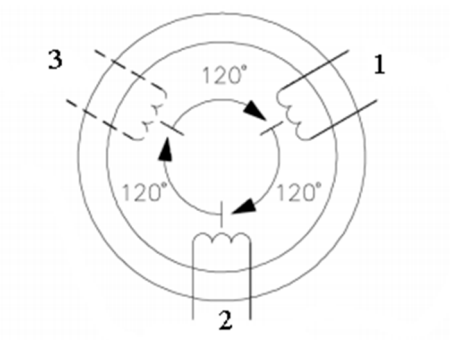
- Zbroj napona izvora je jednak nuli:

$$\dot{U}_1 + \dot{U}_2 + \dot{U}_3 = 0$$

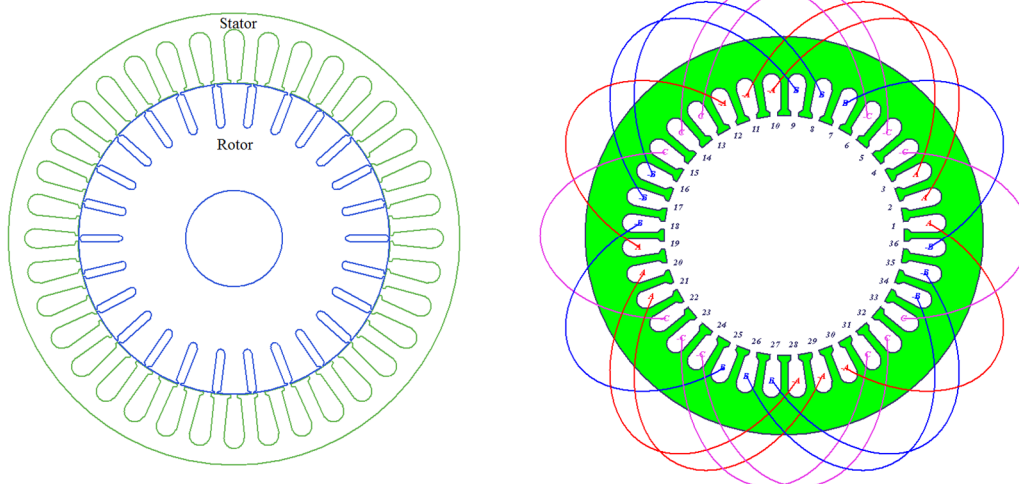
Principna shema trofaznog stroja

- Tri geometrijski pomaknuta namota za kut 120°

Mogućnost stvarne realizacije trofaznog stroja

Fazni namoti označeni bojama

Spojevi u trofaznom sustavu

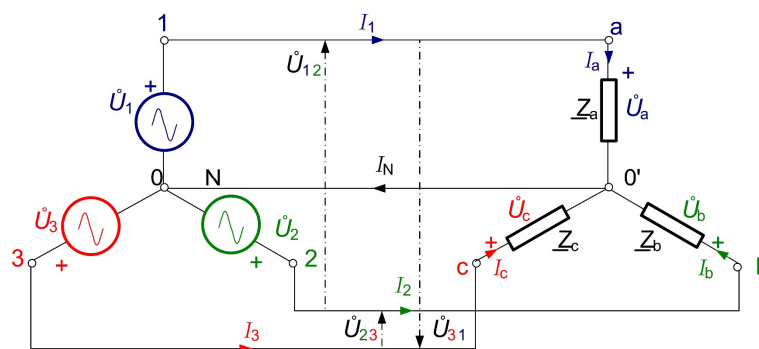
- Jednofazni izvori i trošila povezuju se u dva osnovna trofazna spoja:
  - spoj u zvijezdu: Y
  - spoj u trokut: Δ

Trofazni zvijezda spoj

- Krajevi 3 naponska izvora povežu se u jednu zajedničku točku: **zvjezdište (nultočka) izvora (0)**
- Krajevi 3 trošila povežu se u jednu zajedničku točku: **zvjezdište (nultočka) trošila (0')**
- Počeci 3 naponska izvora povežu se s počecima 3 trošila
- Sva 3 povratna vodiča (izvor-trošilo) povezuju se u jedan vodič: **nul vodič (N)**

Trofazni zvijezda spoj izvora i trošila

- Vodiči koji povezuju izvor i trošilo: **linije**

- Faze izvora: **1,2,3**
- Faze trošila: **a,b,c**
- Nul vodič: **N**

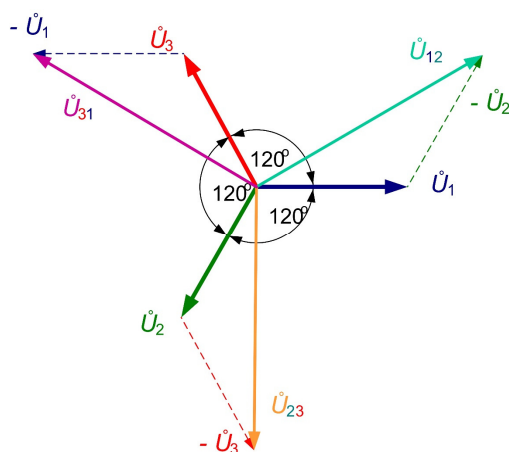
Naponi i struje u trofaznom zvijezda spoju izvora i trošila

- Naponi između pojedinih faza izvora i nultocke izvora 0: **fazni naponi izvora** $\dot{U}_1, \dot{U}_2, \dot{U}_3$
- Naponi između pojedinih faza trošila i nultocke trošila 0': **fazni naponi trošila** $\dot{U}_a, \dot{U}_b, \dot{U}_c$
- Jednim faznim vodičem i nul vodičem fazni naponi izvora prenose se na faze trošila i jednaki su faznim naponima trošila:
$$\dot{U}_1 = \dot{U}_a ; \quad \dot{U}_2 = \dot{U}_b ; \quad \dot{U}_3 = \dot{U}_c$$
- **Fazne struje** su struje koje prolaze kroz pojedine faze izvora $\dot{I}_1, \dot{I}_2, \dot{I}_3$ i trošila $\dot{I}_a, \dot{I}_b, \dot{I}_c$ $\dot{I}_1 = \dot{I}_a ; \quad \dot{I}_2 = \dot{I}_b ; \quad \dot{I}_3 = \dot{I}_c$
- **Linijske struje** su struje kroz pojedine linije. U zvijezda spoju jednake su faznim strujama:

$$I_l = I_f$$

Linijski naponi u zvijezda spoju

- **Linijski naponi** su naponi (razlike potencijala) između pojedinih linija

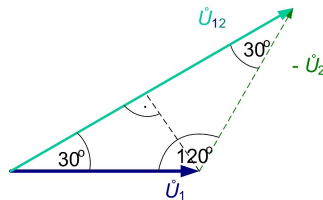
$$\dot{U}_{12} = \dot{U}_1 - \dot{U}_2$$

$$\dot{U}_{23} = \dot{U}_2 - \dot{U}_3$$

$$\dot{U}_{31} = \dot{U}_3 - \dot{U}_1$$

Linijski naponi u zvijezda spoju

- Svi linijski naponi su po iznosu jednaki, hipotenuza su jednakokračnog trokuta:

- Iznos linijskih napona je: $U_l = 2 \cdot U_f \cdot \cos(30^\circ) = 2 \cdot U_f \cdot \frac{\sqrt{3}}{2} = \sqrt{3} \cdot U_f$

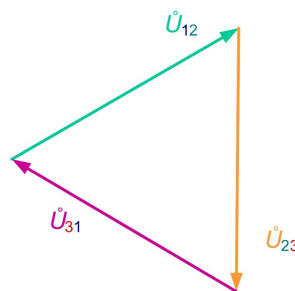
$$U_l = \sqrt{3} \cdot U_f$$

- Fazori linijskih napona su:

$$\dot{U}_{12} = U_l \angle 30^\circ ; \quad \dot{U}_{23} = U_l \angle -90^\circ ; \quad \dot{U}_{31} = U_l \angle 150^\circ$$

Zbroj linijskih napona u zvijezda spoju

- Zbroj linijskih napona je nula:

$$\dot{U}_{12} + \dot{U}_{23} + \dot{U}_{31} = \dot{U}_1 - \dot{U}_2 + \dot{U}_2 - \dot{U}_3 + \dot{U}_3 - \dot{U}_1 = 0$$

Struje u simetričnom zvijezda trošilu

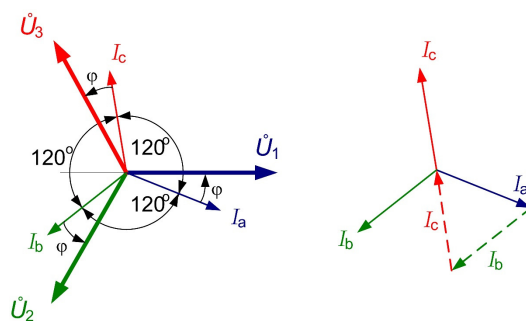
- Za simetrično trošilo $\underline{Z}_a = \underline{Z}_b = \underline{Z}_c = |\underline{Z}| \angle \varphi$ fazne struje trošila su:

$$\dot{I}_a = \dot{I}_1 = \frac{\dot{U}_a}{\underline{Z}_a} = \frac{\dot{U}_1}{\underline{Z}} = \frac{U_f}{|\underline{Z}| \angle \varphi} = \frac{U_f}{|\underline{Z}|} \angle -\varphi = I_f \angle -\varphi \quad ; \quad I_f = \frac{U_f}{|\underline{Z}|}$$

$$\dot{I}_b = \dot{I}_2 = \frac{\dot{U}_b}{\underline{Z}_b} = \frac{\dot{U}_2}{\underline{Z}} = \frac{U_f \angle -120^\circ}{|\underline{Z}| \angle \varphi} = \frac{U_f}{|\underline{Z}|} \angle -120^\circ - \varphi = I_f \angle -120^\circ - \varphi$$

$$\dot{I}_c = \dot{I}_3 = \frac{\dot{U}_c}{\underline{Z}_c} = \frac{\dot{U}_3}{\underline{Z}} = \frac{U_f \angle -240^\circ}{|\underline{Z}| \angle \varphi} = \frac{U_f}{|\underline{Z}|} \angle -240^\circ - \varphi = I_f \angle -240^\circ - \varphi$$

Struja nul-vodiča za simetrično trošilo

- Struja kroz nul vodič je: $\dot{I}_N = \dot{I}_1 + \dot{I}_2 + \dot{I}_3 = 0$
- Nul vodič **nije potreban**: struje faza poništavaju se u nul točkama izvora 0 i trošila 0'

Struje nesimetričnog trošila u spoju zvijezda s nul vodičem

- Za nesimetrično trošilo $Z_a \neq Z_b \neq Z_c$ struja svake faze je drugačijeg iznosa i faznog pomaka pa će kroz nul vodič teći struja:

$$\dot{I}_a = \dot{I}_1 = \frac{\dot{U}_a}{Z_a} = \frac{\dot{U}_1}{Z_a} = \frac{U_f}{|Z_a| \angle \varphi_a} = \frac{U_f}{|Z_a|} \angle -\varphi_a = I_1 \angle -\varphi_a$$

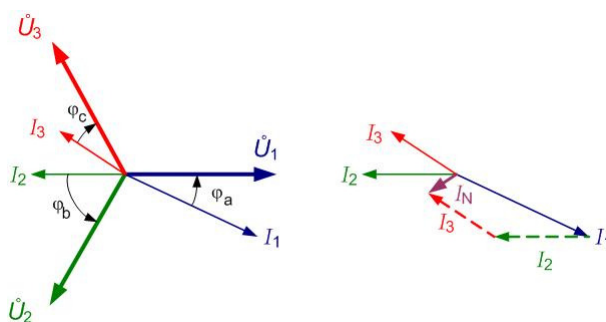
$$\dot{I}_b = \dot{I}_2 = \frac{\dot{U}_b}{Z_b} = \frac{\dot{U}_2}{Z_b} = \frac{U_f \angle -120^\circ}{|Z_b| \angle \varphi_b} = \frac{U_f}{|Z_b|} \angle -120^\circ - \varphi_b = I_2 \angle -120^\circ - \varphi_b$$

$$\dot{I}_c = \dot{I}_3 = \frac{\dot{U}_c}{Z_c} = \frac{\dot{U}_3}{Z_c} = \frac{U_f \angle -240^\circ}{|Z_c| \angle \varphi_c} = \frac{U_f}{|Z_c|} \angle -240^\circ - \varphi_c = I_3 \angle -240^\circ - \varphi_c$$

$$I_1 = \frac{U_f}{|Z_a|} \quad ; \quad I_2 = \frac{U_f}{|Z_b|} \quad ; \quad I_3 = \frac{U_f}{|Z_c|}$$

$$\dot{I}_N = \dot{I}_1 + \dot{I}_2 + \dot{I}_3 \neq 0$$

Struja nul vodiča u slučaju nesimetričnog trošila

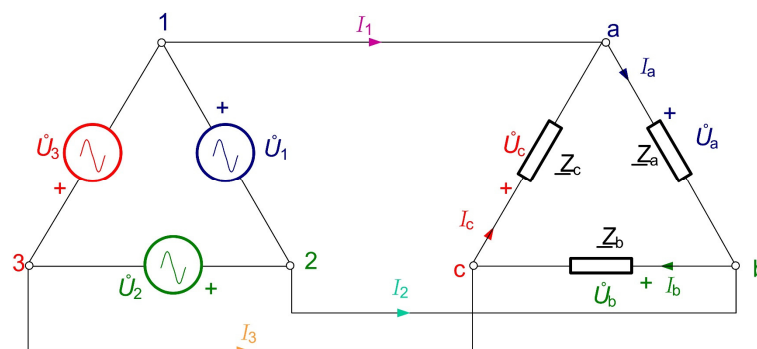
- Ona je manjeg iznosa nego pojedine fazne struje, pa se nul vodič stoga dimenzionira na manji presjek nego fazni vodiči

Nesimetrija u opterećenju 6. kata C zgrade FERa

Trofazni trokut spoj

- Krajevi izvora, odnosno impedancija trošila povezuju se u nizu tako da tvore električnu shemu u obliku trokuta

Struje i naponi u trofaznom trokut spoju

- S dvije linije fazni naponi izvora prenose se na faze trošila i jednaki su faznim naponima na trošilu: $\dot{U}_1 = \dot{U}_a$; $\dot{U}_2 = \dot{U}_b$; $\dot{U}_3 = \dot{U}_c$
- To su naponi između linija (linijski naponi). Dakle vrijedi:

$$\boxed{U_l = U_f}$$

- Za simetrično trošilo $\underline{Z}_a = \underline{Z}_b = \underline{Z}_c = |\underline{Z}| \angle \varphi$ fazne struje trošila su:

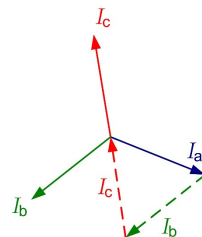
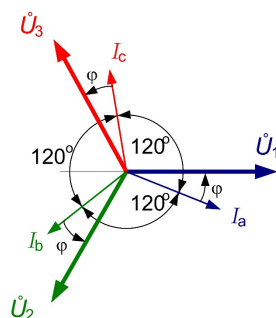
$$\dot{I}_a = \frac{\dot{U}_a}{\underline{Z}_a} = \frac{\dot{U}_1}{\underline{Z}} = \frac{U_f}{|\underline{Z}| \angle \varphi} = \frac{U_f}{|\underline{Z}|} \angle -\varphi = I_f \angle -\varphi \quad ; \quad I_f = \frac{U_f}{|\underline{Z}|}$$

$$\dot{I}_b = \frac{\dot{U}_b}{\underline{Z}_b} = \frac{\dot{U}_2}{\underline{Z}} = \frac{U_f \angle -120^\circ}{|\underline{Z}| \angle \varphi} = \frac{U_f}{|\underline{Z}|} \angle -120^\circ - \varphi = I_f \angle -120^\circ - \varphi$$

$$\dot{I}_c = \frac{\dot{U}_c}{\underline{Z}_c} = \frac{\dot{U}_3}{\underline{Z}} = \frac{U_f \angle -240^\circ}{|\underline{Z}| \angle \varphi} = \frac{U_f}{|\underline{Z}|} \angle -240^\circ - \varphi = I_f \angle -240^\circ - \varphi$$

Zbroj faznih struja trošila u trokut spoju

- Zbroj faznih struja trošila je nula:

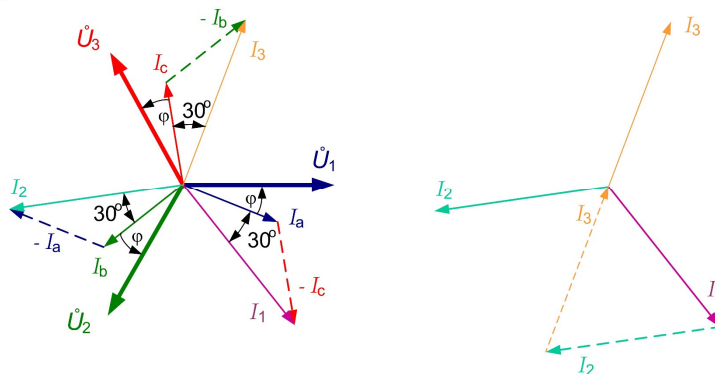

$$\dot{I}_a + \dot{I}_b + \dot{I}_c = 0$$

- Linijske struje su razlike faznih struja trošila:

$$\dot{I}_1 = \dot{I}_a - \dot{I}_c \quad ; \quad \dot{I}_2 = \dot{I}_b - \dot{I}_a \quad ; \quad \dot{I}_3 = \dot{I}_c - \dot{I}_b$$

Zbroj linijskih struja u trokut spoju

- Zbroj linijskih struja je nula:

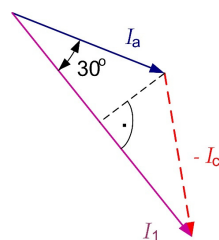
$$\dot{I}_1 + \dot{I}_2 + \dot{I}_3 = \dot{I}_a - \dot{I}_c + \dot{I}_b - \dot{I}_a + \dot{I}_c - \dot{I}_b = 0$$

- Fazori linijskih struja su:

$$\dot{I}_1 = I_l \angle -30^\circ - \varphi ; \quad \dot{I}_2 = I_l \angle -150^\circ - \varphi ; \quad \dot{I}_3 = I_l \angle 90^\circ - \varphi$$

Zbroj linijskih struja u trokut spoju i nesimetrično trošilo

- Sve linijske struje su po iznosu jednake; hipotenuza su jednakokračnog trokuta:

Iznos linijskih struja je:

$$I_l = 2 \cdot I_f \cdot \cos(30^\circ) = 2 \cdot I_f \cdot \frac{\sqrt{3}}{2} = \sqrt{3} \cdot I_f$$

$$\boxed{I_l = \sqrt{3} \cdot I_f}$$

- Nesimetrično trošilo u trokut spoju rješava se istim postupkom kao i simetrično s tim da onda vrijedi:

$$\dot{I}_a + \dot{I}_b + \dot{I}_c \neq 0 \quad \dot{I}_1 + \dot{I}_2 + \dot{I}_3 = \dot{I}_a - \dot{I}_c + \dot{I}_b - \dot{I}_a + \dot{I}_c - \dot{I}_b = 0$$

Snaga simetričnog trofaznog sustava

- Ukupna radna snaga i ukupna jalova snaga trofaznog trošila zbroj su radnih i jalovih snaga pojedinih faza trošila:

$$P_{uk} = \sum_{i=1}^3 P_i = \sum_{i=1}^3 U_i I_i \cos \varphi_i \quad ; \quad Q_{uk} = \sum_{i=1}^3 Q_i = \sum_{i=1}^3 U_i I_i \sin \varphi_i$$

- Ako je trofazni sustav simetričan:

$$P_a = P_b = P_c = U_f I_f \cos \varphi \quad ; \quad Q_a = Q_b = Q_c = U_f I_f \sin \varphi$$
$$P_{uk} = 3U_f I_f \cos \varphi \quad ; \quad Q_{uk} = 3U_f I_f \sin \varphi$$

Snage izražene preko linijskih vrijednosti:

- Za spoj Y:

$$U_f = \frac{U_l}{\sqrt{3}} \quad ; \quad I_f = I_l \quad ; \quad P_{uk} = \sqrt{3} \cdot U_l I_l \cos \varphi \quad ; \quad Q_{uk} = \sqrt{3} \cdot U_l I_l \sin \varphi$$

- Za spoj Δ:

$$U_f = U_l \quad ; \quad I_f = \frac{I_l}{\sqrt{3}} \quad ; \quad P_{uk} = \sqrt{3} \cdot U_l I_l \cos \varphi \quad ; \quad Q_{uk} = \sqrt{3} \cdot U_l I_l \sin \varphi$$

Trenutna snaga u trofaznom sustavu

- Ukupna trenutna snaga u simetričnom trofaznom sustavu je:

$$p_{uk}(t) = \sum_{i=1}^3 u_i(t) \cdot i_i(t)$$

$$u_i(t) = \sqrt{2} \cdot U_f \sin\left(\omega t - (i-1)\frac{2\pi}{3}\right) ; \quad i_i(t) = \sqrt{2} \cdot I_f \sin\left(\omega t - (i-1)\frac{2\pi}{3} - \varphi\right)$$

- Trenutna snaga jedne faze je:

$$p_i(t) = u_i(t) \cdot i_i(t) = 2U_f I_f \sin\left(\omega t - (i-1)\frac{2\pi}{3}\right) \sin\left(\omega t - (i-1)\frac{2\pi}{3} - \varphi\right)$$

- Vrijedi:

$$\sin \alpha \cdot \sin \beta = \frac{1}{2} [\cos(\alpha - \beta) - \cos(\alpha + \beta)]$$

Trenutna snaga u trofaznom sustavu

- pa je trenutna snaga jedne faze:

$$p_i(t) = U_f I_f \left[\cos \varphi - \cos\left(2\omega t - 2(i-1)\frac{2\pi}{3} - \varphi\right) \right]$$

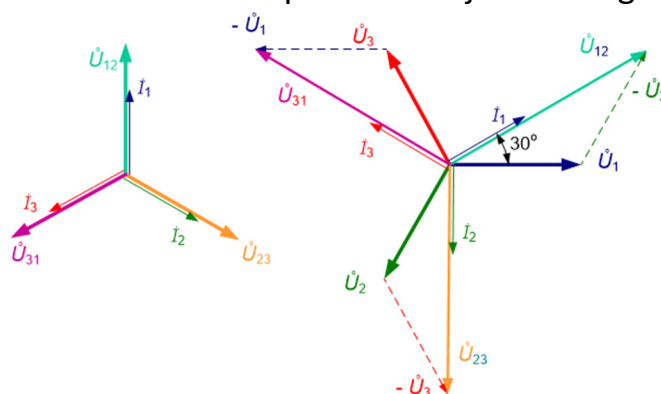
- Ukupna trenutna snaga je:

$$p_{uk}(t) = 3U_f I_f \cos \varphi - U_f I_f \sum_{i=1}^3 \cos\left[2\omega t - 2(i-1)\frac{2\pi}{3} - \varphi\right]$$

$$p_{uk}(t) = 3U_f I_f \cos \varphi = \text{konst.}$$

Primjer 1.

Vektorski dijagram linijskih struja i napona simetričnog trofaznog trošila spojenog u zvijezdu prikazan je na slici. Ako je $I_1=10\text{ A}$ i $U_1=380\text{ V}$, odredite impedanciju trošila. Odredite ukupnu radnu i jalovu snagu trošila.

Primjer 2.

U simetričnom trofaznom trošilu spojenom u trokut struja linije 1 je $\dot{I}_1 = 100 \angle -60^\circ \text{ A}$. Ako je linijski napon $\dot{U}_{12} = 200 \angle 0^\circ \text{ V}$, odrediti impedanciju jedne faze trošila, te ukupnu radnu i jalovu snagu.

Primjer 3.

Na simetričnu trofaznu mrežu linijskog napona $U_l = 380 \text{ V}$ priključeno je simetrično trofazno trošilo impedancije jedne faze $\underline{Z} = 10 \angle 30^\circ \Omega$.

Odrediti iznose faznih struja, linijskih struja i ukupne radne snage ako je trošilo spojeno:

a) u trokut

b) u zvijezdu.

Koliki su omjeri linijskih struja i ukupne radne snage u ova dva spoja?

Primjer 4.

Trofazno simetrično trošilo spojeno je četverovodno na trofazni izvor. Kako se promijeni ukupna snaga trošila ako se napon jedne faze smanji za 5%?

Primjer 5.

Na simetričan trofazni generator priključeno je simetrično trošilo u trokut spoju. Radna snaga trošila je 1000 W. Kolika je radna snaga trošila nakon što pregori osigurač u jednom od linijskih vodova?

Primjer 6.

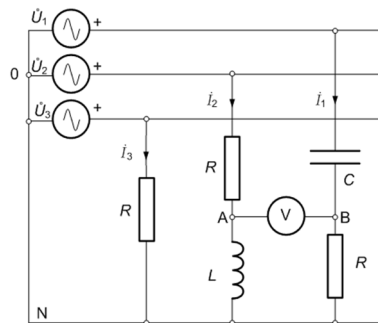

Tri otpornika spojena su u zvijezdu i četverovodno priključeni na trofazni simetričan izvor faznog napona $U_f = 220 \text{ V}$. Kolika struja teče kroz nul-vodič ako se na otpornicima razvijaju snage $P_1 = 220 \text{ W}$, $P_2 = 440 \text{ W}$, $P_3 = 440 \text{ W}$.

Primjer 7.

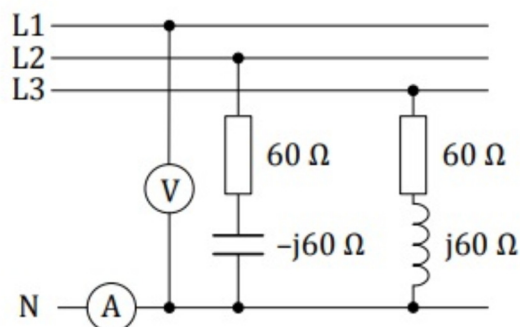
Struja kroz nul vodič u spoju prema slici iznosi 1 A. Zadano $R = 100 \, \Omega$ i $X_L = X_C = \frac{100}{\sqrt{3}} \, \Omega$.

- odrediti napon voltmetra i ukupnu radnu i jalovu snagu.
- ako se umjesto voltmetra stavi ampermetar koliku će struju mjeriti?

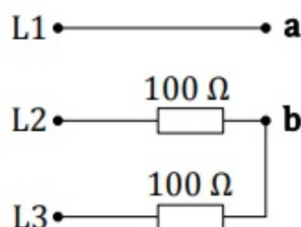
Primjer 8.

U spoju prema slici voltmetar pokazuje napon $U_V = 230 \, \text{V}$. Odredite pokazivanje ampermetra.

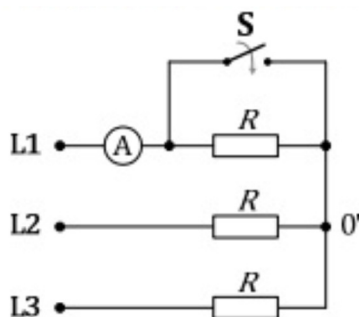
Primjer 9.

Odredite parametre Théveninovog nadomjesnog spoja obzirom na stezaljke **a** i **b**. Linijski napon je $U_1 = 381 \text{ V}$.

Primjer 10.

Na simetrični trofazni izvor priključeno je trošilo prema slici. Odredite pokazivanje ampermetra nakon što zatvorimo sklopku **S**. Linijski napon je $U_1 = 400 \text{ V}$, a iznos otpora $R = 90 \Omega$.

Rješenja primjera

1. $\underline{Z} = 19 - j10,97 \, \Omega$ $P_{\text{uk}} = 5700 \, \text{W}$ $Q_{\text{uk}} = 3291 \, \text{VAr (kap.)}$
2. $\underline{Z} = 2\sqrt{3}\angle 30^\circ \, \Omega$ $P_{\text{uk}} = 30 \, \text{kW}$ $Q_{\text{uk}} = 10000\sqrt{3} \, \text{VAr (ind.)}$
3. a) trokut: $I_f = 38 \, \text{A}$ $I_l = 65,82 \, \text{A}$ $P_{\text{uk}} = 37516,22 \, \text{W}$
b) zvijezda: $I_f = 21,94 \, \text{A}$ $I_l = 21,94 \, \text{A}$ $P_{\text{uk}} = 12505,41 \, \text{W}$
omjeri: $I_{l(\text{trokut})}/I_{l(\text{zvijezda})} = 3$ $P_{\text{uk}(\text{trokut})}/P_{\text{uk}(\text{zvijezda})} = 3$
4. ukupna snaga trošila se smanji za 3,25%
5. 500 W
6. $|\dot{I}_0| = 1 \, \text{A}$
7. a) $\dot{U}_{AB} = 100\angle -120^\circ \, \text{V}$ $P_{\text{uk}} = 250 \, \text{W}$ $Q_{\text{uk}} = 0 \, \text{VAr}$
b) $I_A = 2 \, \text{A}$ (I_N iz Nortonovog teorema)
8. $I_A = 1,4 \, \text{A}$
9. $E_T = 330 \, \text{V}$ $Z_T = 50 \, \Omega$
10. $I_A = 7,69 \, \text{A}$